

Karta Praw Podstawowych na co dzień

Checklista działań strażniczych i rzeczniczych

HUMANITY IN ACTION

POLSKA

Copyright: Fundacja Humanity in Action Polska 2024

Wydawca: Humanity in Action Polska, Wydanie Pierwsze, Warszawa 2024

Autorki: Iga Kamocka (Polska Fundacja im. Roberta Schumana), Monika Mazur-Rafał (Fundacja Humanity in Action Polska), Larysa Michalska (Fundacja Humanity in Action Polska), Joanna Różycka-Thiriet (Polska Fundacja im. Roberta Schumana).

Opracowanie graficzne i ilustracje: Magdalena Nivińska

Redakcja językowa i korekta: Ewa Wydra

Publikacja powstała i została wydana w ramach projektu Euro-Hub. Lokalne działania na rzecz wartości UE i Karty Praw Podstawowych

Książka jest adresowana do każdej czytelniczki i każdego czytelnika, bez względu na wiek. Szczególnie polecana uczniom i uczennicom szkół ponadpodstawowych, nauczycielom i nauczycielkom oraz edukatorom i edukatorkom.

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne — Bez utworów zależnych 3.0 Polska (CC BY-NC-ND 3.0 PL).

Projekt współfinansowany przez Komisję Europejską w ramach Projektu „BuildingBridges – Civic Capital in Local Communities”, realizowanego ze środków programu CERV finansowanego ze środków Komisji Europejskiej w ramach programu „Obywatele, Równość, Prawa i Wartości” na lata 2021 – 2027.

Spis treści

Geneza integracji europejskiej po II wojnie światowej	4
Sylwetki ojców założycieli	6
Integracja europejska - oś czasu	10
Jak działa Unia Europejska?	12
W jakich obszarach i na jakich zasadach działa Unia Europejska?	15
Korzyści dla Polski z członkostwa w UE	17
Karta Praw Podstawowych pod lupą	28
Karta Praw Podstawowych a Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności	37
Bibliografia i przydatne linki	45

Geneza integracji europejskiej po II wojnie światowej

„Biorę to” – powiedział do swojego współpracownika Robert Schuman, francuski minister spraw zagranicznych, wysiadając z pociągu. Właśnie wrócił z weekendu w rodzinnej Lotaryngii. A „to” oznaczało dokument, w którym wysoki francuski urzędnik, Jean Monnet, proponował wspólne zarządzanie produkcją węgla i stali (kluczowymi wówczas zasobami) przez Francję i RFN. Opracował go ze współpracownikami.

Był przełom kwietnia i maja 1950 r., a już 10 maja Schuman miał się spotkać w Londynie ze swoim brytyjskim i amerykańskim odpowiednikiem, by porozmawiać o przyszłości Niemiec. Co gorsza, na tym spotkaniu Francja miała wysunąć swoją propozycję, a Schuman wciąż nie miał koncepcji w tej sprawie. Pierwszą zaletą pomysłu Monneta był zatem idealny timing. Drugą – połączenie wizji trwałego pokoju i francusko-niemieckiego pojednania z realistycznym podejściem. Odpowiadał bowiem konkretnie na pytanie, co zrobić z Niemcami i z ich potencjałem gospodarczym. Francuzi byli poważnie zaniepokojeni możliwością odrodzenia się niemieckiej potęgi (także tej militarnej). Tym bardziej, że Niemcy mieli, dzięki swoim zagłębionym przemysłowym, dostęp do węgla i stali, których Francji (zniszczonej wojną) brakowało. Wyjściem z sytuacji miało być, zdaniem Monneta, podporządkowanie francuskiej i niemieckiej produkcji węgla i stali wspólnej instytucji – Wysokiej Władzy. Nowa organizacja miała być otwarta na inne europejskie kraje i stanowić zaledwie pierwszy krok na drodze do europejskiej federacji.

Dalsza akcja toczyła się niczym w politycznym thrillerze. Jak pisał w swoich pamiętnikach Monnet, dokument do ostatniej chwili był trzymany w tajemnicy. Wysłannik Schumana w sekrecie pojechał do Bonn. Tam 9 maja uzyskał potwierdzenie od kanclerza RFN, Konrada Adenauera, że ten jest zainteresowany taką formą współpracy. Równolegle w Paryżu trwała już Rada Ministrów. Schuman czekał jednak na telefon z Niemiec. Potwierdziła się niemiecka akceptacja! Schuman zaprezentował więc ministrom koncepcję, którą zamierzał pokazać 10 maja w Londynie. Rada Ministrów wyraziła zgodę. I wreszcie o godz. 18.00, w Sali Zegarowej francuskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych nastąpiła historyczna (z naszego punktu widzenia) chwila: Schuman zaprezentował przed tłumem dziennikarzy propozycję współpracy w obszarze węgla i stali, jaką złożył rząd francuski. Stał się twarzą tej koncepcji i wziął za nią odpowiedzialność. Tak oto pomysł Monneta stał się planem Schumana.

Historia pełna jest jednak inicjatyw, które nie spełniły pokładanych w nich nadziei, jak choćby kongres haski z 1948 r. Co prawda przyczynił się do powstania Rady Europy w 1949 r. i podpisania Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w 1950 r., ale nie przełożył się bezpośrednio na zacieśnienie współpracy gospodarczej czy politycznej w Europie.

Tymczasem pomysł Monneta, firmowany przez Schumana, doprowadził w krótkim czasie do podpisania przez sześć krajów – Francję, RFN, Belgię, Holandię, Luksemburg i Włochy – Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotą Węgla i Stali (EWWiS). Stało się to w Paryżu 18 kwietnia 1951 r. Historia Unii Europejskiej zaczęła się zatem od dosyć wąskiej integracji gospodarczej. Jej inicjatorzy zdawali sobie bowiem sprawę, że szeroko zakrojone cele nie gwarantują ich realizacji.

Kolejny etap współpracy między sześcioma krajami miał być dużo odważniejszy i zakończył się porażką. Na skutek oporu we francuskim parlamencie, w 1954 r. upadł pomysł utworzenia Europejskiej Wspólnoty Obronnej (EWO; zasuflowanej przez Monneta premierowi René Plevenowi). Również tym razem miała to być odpowiedź na realne wyzwanie – sytuacja międzynarodowa sprawiła, że pilna stawała się kwestia remilitaryzacji RFN. Pomni swoich doświadczeń Francuzi mieli jednak duże opory przed wyrażeniem na to zgody. Rozwiązaniem miała być koncepcja wspólnej europejskiej armii, w której oddziały niemieckie działają na równi z oddziałami z innych krajów. Nie udało się tego wcielić w życie. Razem z EWO poszedł na dno pomysł daleko posuniętej integracji politycznej – federalnych instytucji, które miałyby taką armię kontrolować.

Politycy wrócili na przetartą ścieżkę integracji gospodarczej, tym razem z inicjatywy krajów Beneluxu. I tak oto 25 marca 1957 r. w Rzymie Francja, RFN, Belgia, Holandia, Luksemburg i Włochy podpisały dwa traktaty – Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotą Gospodarczą (EWG) i Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotą Energii Atomowej. Integracja europejska zrodzona z bolesnych wspomnień o minionych wojnach, we wrogim sąsiedztwie Związku Radzieckiego i przy zachętach ze strony USA, zaczęła zataczać coraz szersze kręgi.

Sylwetki ojców założycieli

”

Pod koniec II wojny światowej sytuacja diametralnie się zmieniła [...]. Zmiana nastawienia wymagała nowych metod działania i wtedy właśnie Francja odegrała ważną rolę w budowaniu Europy. Do tamtego momentu współpraca międzynarodowa zawsze ograniczała się do umów międzyrządowych, stosujących zasadę jednomyślności. Skoro każda strona umowy miała prawo weta, planowanych działań często nie udawało się zrealizować. Żeby działania mogły być skuteczne, należało przede wszystkim naruszyć dogmat narodowej suwerenności [...].

ROBERT SCHUMAN

Foreign Affairs, 1953 r.

Robert Schuman (1886–1963)

Prawnik. Po ojcu, Lotaryńczyku, odziedziczył miłość do Lotaryngii, po luksemburskiej matce – głęboką religijność. Był człowiekiem pogranicza. Doświadczył zmian granic i wojen światowych. W latach 1919–1962 deputowany do niższej izby francuskiego parlamentu (z wyjątkiem okresu w trakcie II wojny światowej). Wielokrotny minister, przez kilka miesięcy premier (1947–1948). Jako francuski minister spraw zagranicznych (w latach 1948–1952) ogłosił 9 maja 1950 r. plan Schumana, biorąc polityczną odpowiedzialność za propozycję nawiązania współpracy z Niemcami zaledwie kilka lat od zakończenia II wojny światowej. Był zwolennikiem francusko-niemieckiego pojednania już w okresie międzywojennym. W latach 1958–1960 przewodniczący Europejskiego Zgromadzenia Parlamentarnego (późniejszego Parlamentu Europejskiego).

© European Communities, 1958
Źródło: EC – Audiovisual Service

”

Nie zastanawiałem się jeszcze, kto przemówi w imieniu Francji i w jakich okolicznościach. Ważniejsze było, aby wiedzieć, co się chce powiedzieć. Zaproponować umieszczenie węgla i stali kilku krajów pod suwerennością wspólną, to była prosta myśl.

JEAN MONNET
Wspomnienia

Jean Monnet (1888–1979). Zakończył formalną edukację w wieku 16 lat. Początkowo pracował jako handlarz koniaku w rodzinnej firmie. W czasie I wojny światowej zajmował się koordynacją zaopatrzenia Francji i Wielkiej Brytanii. W trakcie II wojny światowej m.in. pomagał USA. Po jej zakończeniu odpowiadał za odbudowę Francji. Jego refleksje na temat zapewnienia Europie trwałego pokoju i zjednoczenia sięgają czasów II wojny światowej. Inicjator planu Schumana oraz planu stworzenia europejskiej armii (plan Plevena). Pierwszy przewodniczący Wysokiej Władzy (instytucji Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali będącej protoplastką dzisiejszej Komisji Europejskiej). Po odejściu z tego stanowiska w 1955 r. założył Komitet Akcji na rzecz Stanów Zjednoczonych Europy – grupę nacisku składającą się z europejskich liderów związkowych i przywódców partii chadeckich, liberalnych i socjalistycznych. Komitet działał w szczególności na rzecz współpracy w sektorze energii atomowej i przyczynił się do powstania Euratomu. Jego siostra, Marie-Louise, była jedną z niewielu kobiet na Soborze Watykańskim II, ale o jego stosunku do religii wiadomo niewiele.

© European Union, 2018
Źródło: EC - Audiovisual Service

”

Rano nie wiedziałem jeszcze, że dzień przyniesie wiadomość o decydującym przełomie w ewolucji Europy [...]. Odpowiedziałem bez zwłoki Schumanowi, że aprobuję z całego serca jego propozycję.

KONRAD ADENAUER
Wspomnienia

Konrad Adenauer (1876–1967).

Chadecki polityk z wykształceniem prawniczym i ekonomicznym. Burmistrz Kolonii w latach 1917–1933 (po dojściu nazistów do władzy usunięty z urzędu). Współtwórca Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (CDU) i jej przewodniczący w latach 1950–1966 (w latach 1946–1949 przewodził CDU w brytyjskiej strefie okupacyjnej). Pierwszy kanclerz Republiki Federalnej Niemiec (1949–1963), a od 1951 do 1955 r. także minister spraw zagranicznych. Dążył do odzyskania przez Niemcy suwerenności, ale także związania ich z Zachodem. Już po I wojnie światowej upatrywał w zjednoczeniu Europy szansy na długotrwały pokój. Za jego kadencji RFN wszedł do EWWiS, EWG i Euratomu. W 1955 r. wprowadził RFN do NATO. W 1963 r. zawarł z prezydentem Francji, gen. Charles'em de Gaulle'em Traktat Elizejski, który ma historyczne znaczenia dla francusko-niemieckiego pojednania.

© European Communities, 1951
Źródło: EC – Audiovisual Service

”

[...] Za chwilę, za sprawą naszych podpisów narodzą się Wspólny Rynek i Euratom. Co to oznacza [...]? Zniknięcie ceł, wspólne zewnętrzne taryfy, tyle rzeczy skomplikowanych i niekiedy tajemniczych nie powinno nam przesłaniać jasnej rzeczywistości faktów. To prawda, że chodzi o dobrostan materialny naszych narodów, ekspansję naszej gospodarki, postęp społeczny, całkowicie nowe

możliwości przemysłowe i handlowe, ale dzięki temu wszystkiemu chodzi przede wszystkim o obronę, uratowanie cywilizacji, reguł moralnych, koncepcji życia, której miarą jest człowiek braterski i sprawiedliwy. Tym razem ludziom Zachodu nie zabrakło odwagi i nie zadziałali zbyt późno [...].

PAUL - HENRI SPAAK
przemówienie z 25 marca 1957 r.

Paul-Henri Spaak (1899–1972).

Socjalistyczny polityk, z wykształcenia prawnik. Jego matka, Marie Janson, była pierwszą w historii belgijską parlamentarzystką. Był wielokrotnie szefem MSZ i dwukrotnie premierem Belgii. W 1944 r. Spaak był współtwórcą unii celnej między Belgią, Holandią i Luksemburgiem. Był też współzałożycielem NATO i jego sekretarzem generalnym (1957–1961). W 1946 r. był przewodniczącym Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Międzyrządowy komitet pod jego kierownictwem, obradujący w 1956 r. i złożony z przedstawicieli 6 państw, przygotował tzw. raport Spaaka (był kamieniem węgielnym EWG i Euratomu). Integracja gospodarcza była dla niego metodą na zjednoczenie Europy.

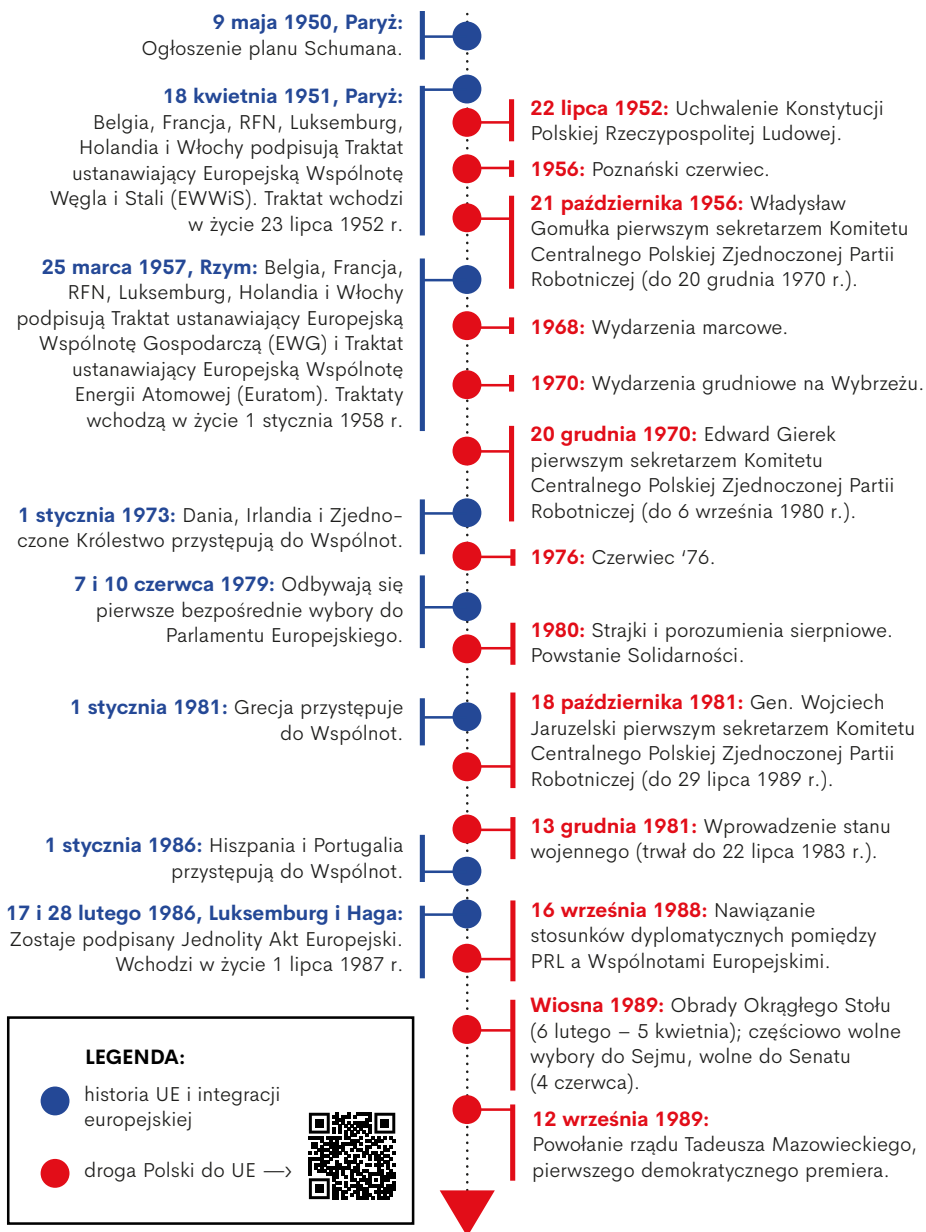
© European Union, 2024 - EP

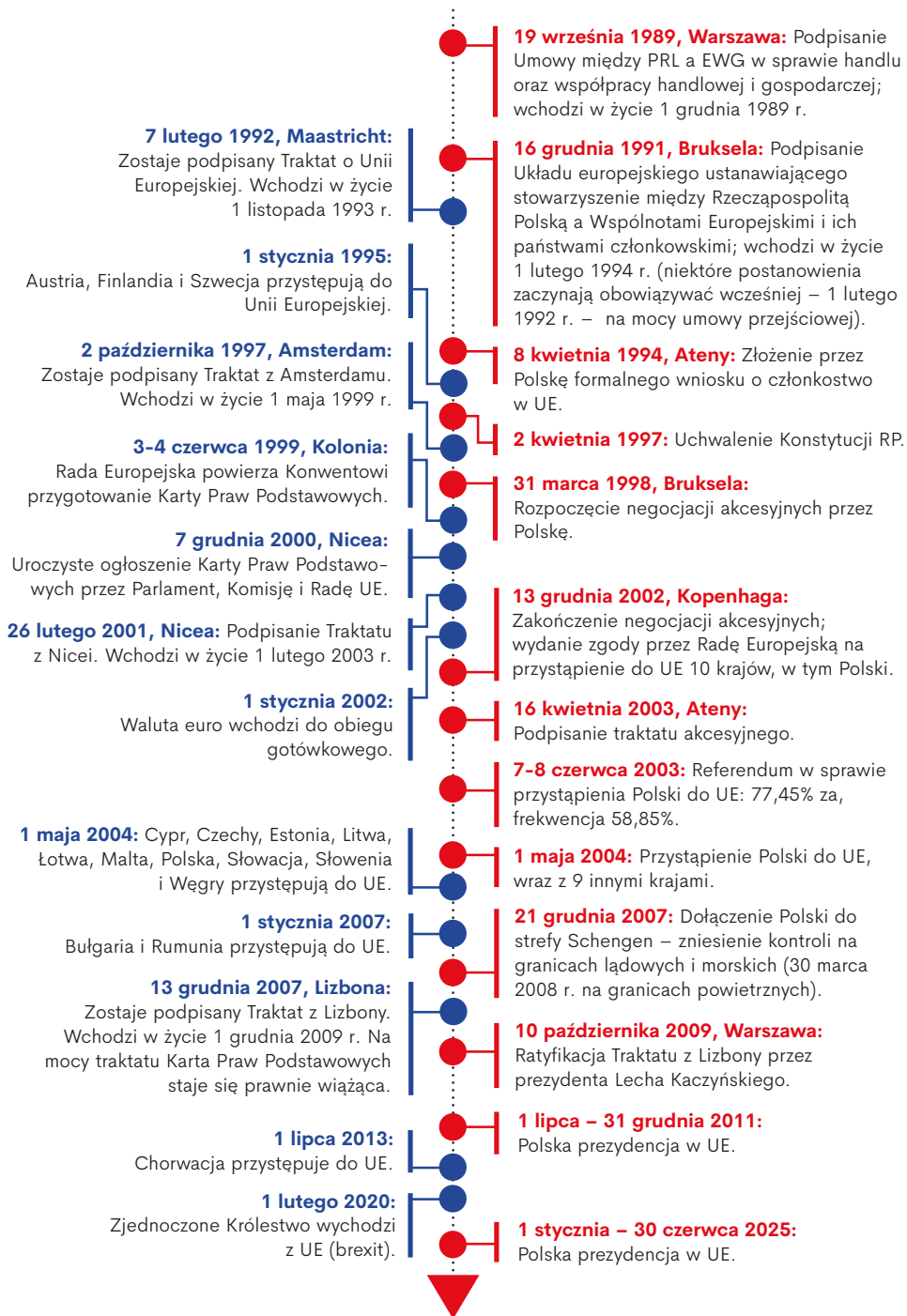
Więcej o pionierach i pionierkach integracji europejskiej:

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9382341f-53e6-11ec-91ac-01aa75ed71a1>

Integracja europejska - oś czasu

Organy doradcze Parlamentu, Rady Unii Europejskiej i Komisji:

EUROPEJSKI KOMITET REGIONÓW

329 przedstawicieli władz lokalnych i regionalnych

EUROPEJSKI KOMITET EKONOMICZNO-SPOŁECZNY

329 przedstawicieli pracowników, pracodawców i organizacji społeczeństwa obywatelskiego

Pozostałe instytucje:

EUROPEJSKI BANK CENTRALNY

utrzymuje stabilność cen; prowadzi politykę pieniężną i gospodarczą

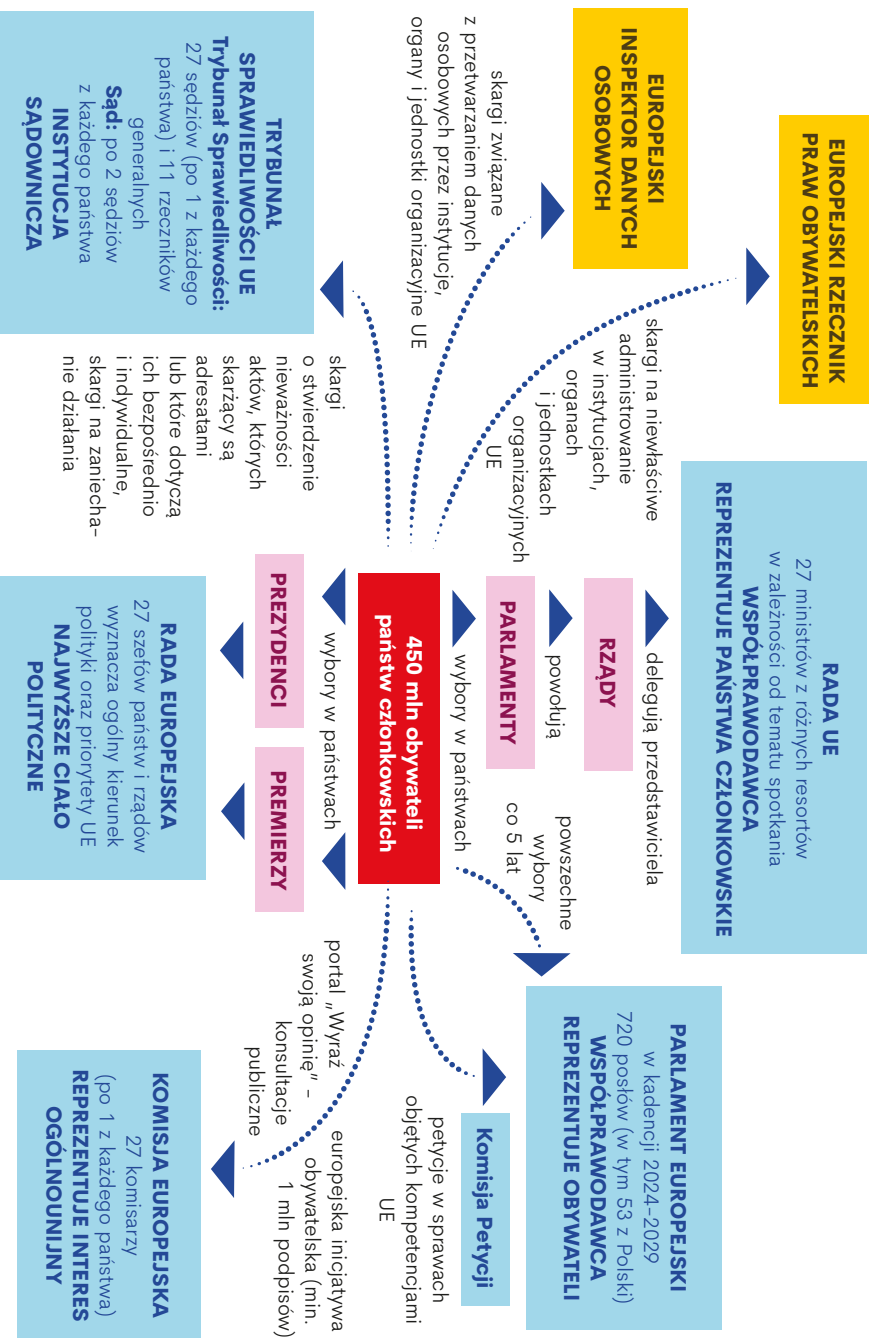
EUROPEJSKI TRYBUNAŁ OBRACHUNKOWY

kontroluje prawidłowe gromadzenie i wykorzystywanie funduszy UE; pomaga poprawiać zarządzanie finansami

LEGENDA:

- instytucje Unii Europejskiej
- inne organy Unii Europejskiej
- władze krajowe
- interakcje między obywatelami, instytucjami, organami UE

Wpływ obywateli w Unii Europejskiej

W jakich obszarach i na jakich zasadach działa Unia Europejska?

Unia Europejska działa wyłącznie w granicach kompetencji przyznanych jej przez państwa członkowskie w traktatach. Wyróżniamy 3 kategorie jej kompetencji:

1. Wyłączne kompetencje UE

Dotyczą obszarów, w których Unia Europejska przyjmuje wiążące akty prawne, a państwa członkowskie stanowią prawo wyłącznie na mocy uprawnień przyznanych przez UE. Są to następujące obszary: unia celna, ustanawianie reguł konkurencji niezbędnych do funkcjonowania rynku wewnętrznego, polityka pieniężna krajów strefy euro, zachowanie morskich zasobów biologicznych w ramach Wspólnej Polityki Rybołówstwa oraz Wspólna Polityka Handlowa.

2. Kompetencje dzielone między UE i państwa członkowskie

Dotyczą takich obszarów jak np. rynek wewnętrzny, polityka regionalna, środowisko, ochrona konsumentów, transport i energia. W ich przypadku prawo mogą stanowić zarówno Unia Europejska, jak i jej państwa członkowskie. Jednak państwa członkowskie mogą skorzystać z własnych kompetencji tylko wtedy, gdy swoich kompetencji nie realizuje UE.

3. Kompetencje wspierające

Dotyczą obszarów, w których Unia Europejska może podejmować działania tylko po to, by wspierać, koordynować lub uzupełniać działania państw członkowskich. W tych obszarach (takich jak ochrona zdrowia, kultura, turystyka, edukacja) UE nie może też harmonizować krajowych przepisów.

Ponadto szczególnymi obszarami unijnych działań są Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa (w tym przypadku dominujący głos należy do państw członkowskich, a co za tym idzie, rola Rady Europejskiej i Rady UE jest większa) oraz koordynacja polityk gospodarczych, społecznych i zatrudnienia na poziomie UE.

Więcej o kompetencjach:

<https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/summary/division-of-competences-within-the-european-union.html>

Ponadto w swoim działaniu Unia Europejska kieruje się poniższymi zasadami:

ZASADA PROPORCJONALNOŚCI

Zgodnie z nią środki podejmowane przez UE w ramach jej kompetencji muszą być odpowiednie do zamierzonego celu; muszą być konieczne, by doprowadzić do zamierzonego celu; nie mogą nakładać na osoby fizyczne nadmiernego obciążenia w stosunku do zamierzonego celu.

ZASADA POMOCNICZOŚCI (SUBSYDIARNOŚCI)

Dotyczy obszarów, które nie należą do wyłącznych kompetencji UE. Zgodnie z nią Unia Europejska podejmuje działania tylko wówczas i tylko w takim zakresie, w jakim dane cele nie mogą zostać osiągnięte w sposób wystarczający przez państwa członkowskie i jeśli możliwe jest lepsze osiągnięcie celów na poziomie Unii.

Źródła prawa w Unii Europejskiej:

- **traktaty;**
- **Karta Praw Podstawowych;**
- **umowy międzynarodowe;**
- **ogólne zasady prawa Unii (np. zasada pewności prawa);**
- **akty prawa wtórnego, czyli rozporządzenia, dyrektywy, decyzje, zalecenia i opinie.**

Korzyści dla Polski z członkostwa w UE

Czy zastanawialiście/zastanawiałyście się kiedyś, jakie korzyści dla Polski, Waszego miasta, społeczności lokalnej, a także dla Was samych niesie za sobą członkostwo w UE? Spójrzcie na listę poniżej. Czy pomyśleliście/pomyślałyście o takich aspektach? A może chcecie coś dodać do tej listy?

Pokój

Jedną z najbardziej podstawowych korzyści, jakie daje członkostwo w UE, jest pokój i bezpieczeństwo. Stan pokoju wewnątrz wspólnoty europejskiej umożliwia obywatelom i obywatelkom krajów członkowskich poznanie innych kultur, budowanie międzynarodowej sieci kontaktów, rewidowanie stereotypów i przezwyciężanie uprzedzeń na bardziej osobistym poziomie. Stan pokoju umożliwia także współpracę międzynarodową i rozwój gospodarczy.

Pokojowa Nagroda Nobla

W 2012 r. Unii Europejskiej przyznano Pokojową Nagrodę Nobla w uznaniu jej działań na rzecz pokoju, pojednania, demokracji i praw człowieka w Europie. UE zdecydowała się przekazać otrzymaną nagrodę pieniężną na pomoc dzieciom pozbawionym szans dorastania w warunkach pokoju.

**Czy Twoim zdaniem UE
słusznie otrzymała
Nagrodę Nobla?**

Pomoc humanitarna dla Ukrainy

Po wybuchu pełnoskalowej wojny w Ukrainie, UE, okazując solidarność z Ukraińcami i Ukrainkami, rozpoczęła działania pomocowe obejmujące pomoc humanitarną, gospodarczą, a także wsparcie ukraińskich sił zbrojnych. Kwota, którą UE przeznaczyła w latach 2022–2023 na pomoc ukraińskiej ludności cywilnej dotkniętej wojną, wyniosła 840 mln euro.

Oprócz pomocy cywilom UE zaangażowała się w działania wspierające ukraińską armię. W tym celu wykorzystano środki pochodzące z Europejskiego Instrumentu na rzecz Pokoju.

Więcej informacji:

<https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-response-ukraine-invasion/eu-solidarity-ukraine/#humanitarian>

Sprawczość i współdecydowanie o losach Europy

Nigdy w swojej historii Polska nie miała takiego wpływu na losy Europy, jaki ma dziś, będąc krajem członkowskim UE. Polscy obywatele i obywatelki są komisarzami w Komisji Europejskiej, mają znaczną reprezentację w Parlamencie Europejskim oraz pełnią wiele innych ważnych funkcji w strukturach unijnych.

Polacy zajmowali m.in. dwa z czterech najważniejszych stanowisk w całej Unii – Przewodniczącego Rady Europejskiej oraz Przewodniczącego Parlamentu Europejskiego. Premier Polski oraz przedstawiciele i przedstawicielki rządu biorą udział w bieżących pracach UE. Polscy obywatele są zgodnie z traktatami obywatelami Unii Europejskiej, dzięki czemu mogą m.in. wybierać posłów do Parlamentu Europejskiego w powszechnych wyborach.

Gdyby Polska nie była częścią UE, ze względu na mniejszy potencjał polityczny czy gospodarczy i tak musiałaby dostosować się do wielu unijnych zasad i przepisów. Nie mielibyśmy jednak wówczas żadnej mocy sprawczej i nie moglibyśmy decydować o wpływających na Polskę procesach i prawodawstwie.

Ponadto członkostwo w UE wzmacnia pozycję Polski na arenie międzynarodowej. UE jako całość może prowadzić bardziej równorzędny dialog z takimi potęgami gospodarczymi jak USA czy Chiny, a także np. wprowadzać sankcje w przypadku nieuczciwych praktyk handlowych.

Poprawa sytuacji ekonomicznej

Dzięki wstąpieniu do UE znacznie poprawił się status materialny statystycznego Polaka. Wiecie, ile wynosiła płaca minimalna w Polsce w 2004 r.? Były to... 824 zł brutto miesięcznie. W tym samym czasie stopa bezrobocia wynosiła ok. 19%. Po 20 latach w UE, w 2024 r. płaca minimalna to 4242 zł brutto (a od 1 lipca 2024 r. będzie to 4300 zł brutto). Oznacza to, że najniższa pensja brutto wzrosła o ponad 400%. Jednocześnie bezrobocie spadło do ok. 3%.

Ochrona demokracji i praworządności

Aby wejść do Unii Europejskiej, kandydujący kraj musi spełniać demokratyczne standardy. UE promuje je też na świecie w kontaktach ze swoimi partnerami. Od kilku lat, głównie na skutek sytuacji w Polsce i na Węgrzech, UE rozwinęła także dodatkowe narzędzia służące ochronie demokracji i praworządności w gronie samych państw członkowskich. Tym bardziej, że art. 7 Traktatu o Unii Europejskiej ustanawiający mechanizmy na wypadek naruszania przez państwo członkowskie wartości UE, w tym demokracji, państwa prawa i praw człowieka, okazał się nieskuteczny (jego uruchomienie wobec Polski i Węgier niewiele dało).

Obecnie Komisja Europejska przygotowuje co roku sprawozdania na temat praworządności we wszystkich krajach członkowskich, dzięki czemu można na bieżąco monitorować niekorzystne zmiany, np. w zakresie wolności mediów czy korupcji. Komisja ma prawo wносить do Trybunału Sprawiedliwości UE skargi na państwa, które nie wywiązują się ze swoich zobowiązań wynikających z traktatów (art. 258 TFUE). Teraz korzysta z tej możliwości także w przypadkach łamania praworządności. Przyjęto rozporządzenie, które umożliwia zablokowanie unijnych środków, gdy naruszenia praworządności w danym kraju zagrażają interesom finansowym UE (czyli pieniądze mogą zostać nieprawidłowo wydane). Podsumowując, Unia Europejska stanowi dodatkowe zabezpieczenie, że prawa i wolności obywateli (nierozdzielnie związane z przestrzeganiem demokracji i praworządności) zostaną zachowane.

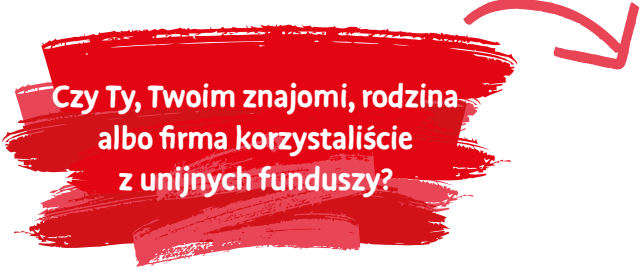
Wsparcie finansowe dla słabiej rozwiniętych regionów i państw - dotacje, fundusze unijne

Państwa członkowskie UE znajdują się na różnych poziomach rozwoju, zaawansowania technologicznego, a także mierzą się z różnorodnymi wyzwaniami. Aby zmniejszyć różnice w rozwoju gospodarczym między państwami i regionami Unii Europejskiej – wspierać regiony znajdujące się w niekorzystnej sytuacji – powstała polityka regionalna i polityka spójności, w ramach której kraje otrzymują wsparcie finansowe. Polityka ta wspiera gospodarki i społeczeństwa także w innych wymiarach, m.in. promując innowacyjność, poprawiając jakość środowiska naturalnego czy zwalczając dyskryminację. Dzięki środkom unijnym można finansować badania, innowacje, przedsiębiorczość, infrastrukturę, klimat i ochronę środowiska, energetykę, cyfryzację, edukację oraz sprawy społeczne.

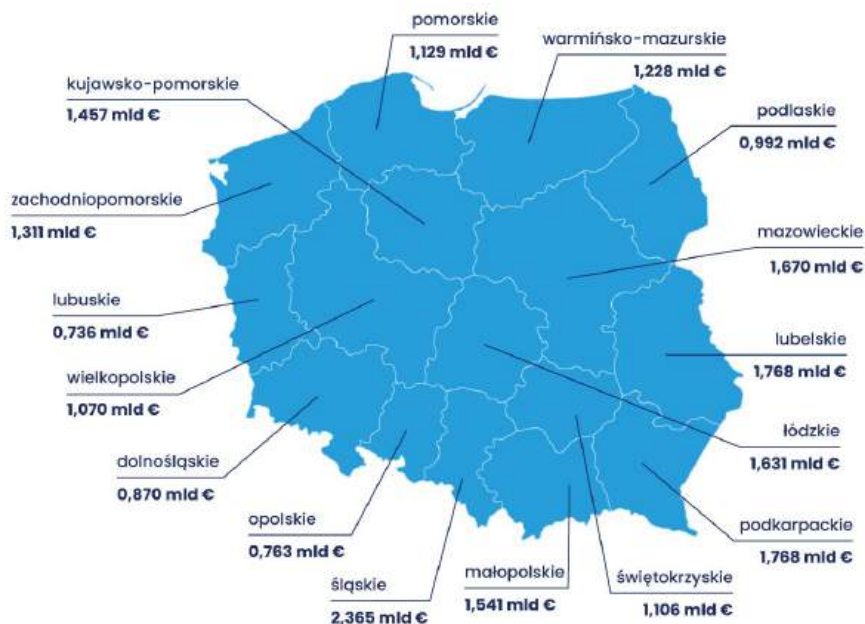
Im lepiej rozwinięty kraj, tym mniej otrzymuje środków. Do-tychczas Polska, jako kraj słabiej rozwinięty na tle innych krajów UE, otrzymywała najwięcej środków finansowych ze wszystkich państw członkowskich. W takiej sytuacji im mniej środków unijnych zarezerwowanych jest dla Polski, tym lepiej – bo oznacza to wyższy poziom rozwoju naszego kraju.

Z wieloletniego budżetu na lata 2021–2027 Polska otrzyma największe środki od początku swojego członkostwa w UE. Łącznie wyniosą 76 mld euro, z czego 72,2 mld euro to środki przekazywane w ramach polityki spójności oraz 3,8 mld euro z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji. W przeliczeniu daje nam to łącznie ponad 770 mld zł. Dla porównania w budżecie Polski na 2024 r. dochody państwa zaplanowano na blisko 682,4 mld zł, wydatki na 866,4 mld zł, a deficyt ma wynieść nie więcej niż 184 mld zł.

**Czy Ty, Twoim znajomi, rodzina
albo firma korzystaliście
z unijnych funduszy?**

Podział środków unijnych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych na lata 2021–2027

Źródło: Programy 2021–2027 - Dotacje unijne, fundusze europejskie (nowedotacjeunijne.eu)

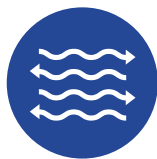
Jednolity rynek i integracja gospodarcza

Mimo że w powszechnej opinii fundusze europejskie stanowią największą korzyść ekonomiczną wynikającą z naszego członkostwa w UE, to w rzeczywistości jest nią możliwość uczestnictwa we wspólnym rynku. Daje to trwałe efekty, które mogą kumulować się w przyszłości, podczas gdy efekty napływu do Polski funduszy unijnych będą się z czasem zmniejszać. Jednolity rynek (JRE – Jednolity Rynek Europejski) umożliwia swobodny przepływ towarów, kapitału, osób i usług wewnątrz UE. Taki system podnosi efektywność, zwiększa dostępność towarów i usług, a także ich jakość. Większa konkurencyjność skutkuje obniżeniem cen. Uczestnictwo we wspólnym rynku prowadzi także do zmniejszania barier technicznych, wzrostu przepływów handlowych, wzrostu PKB oraz wzrostu poziomu zatrudnienia.

W momencie wstępowania Polski do UE nasze PKB na mieszkańca stanowiło ok. 50–60% PKB wytworzonego przez Portugalczyka czy Hiszpana. Dzisiaj te wartości są porównywalne. Gdyby Polska nie weszła do Unii, nasze dochody byłyby natomiast podobne do dochodów w najbiedniejszym obecnie państwie członkowskim – tj. Bułgarii. Ten wzrost gospodarczy był możliwy głównie dzięki udziałowi w JRE.

Swobodny przepływ osób i układ z Schengen

Każdy/a obywatel/ka UE ma prawo do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich. To znaczy, że może podróżować po Unii Europejskiej oraz mieszkać, studiować, pracować, podejmować działalność gospodarczą w innym państwie członkowskim, niż to, którego obywatelstwo posiada.

Swobodny przepływ osób (a także towarów) dodatkowo ułatwia brak fizycznych barier i kontroli na granicach. Przyczynił się do tego układ z Schengen z 14 czerwca 1985 r. oraz konwencja wykonawcza do układu z Schengen, którą podpisano 19 czerwca 1990 r., a która weszła w życie 26 marca 1995 r. Dzięki temu całkowicie zniesiono kontrole na granicach wewnętrznych UE.

Dzięki wprowadzeniu strefy Schengen możliwa jest skuteczniejsza współpraca policyjna i sądowicza.

Edukacja

Kojarzycie unijny program *Erasmus+*? Dzięki wymianom organizowanym w jego ramach dochodzi do kontaktów międzyludzkich, rozpowszechniania wiedzy i informacji oraz tworzenia sieci transgranicznych.

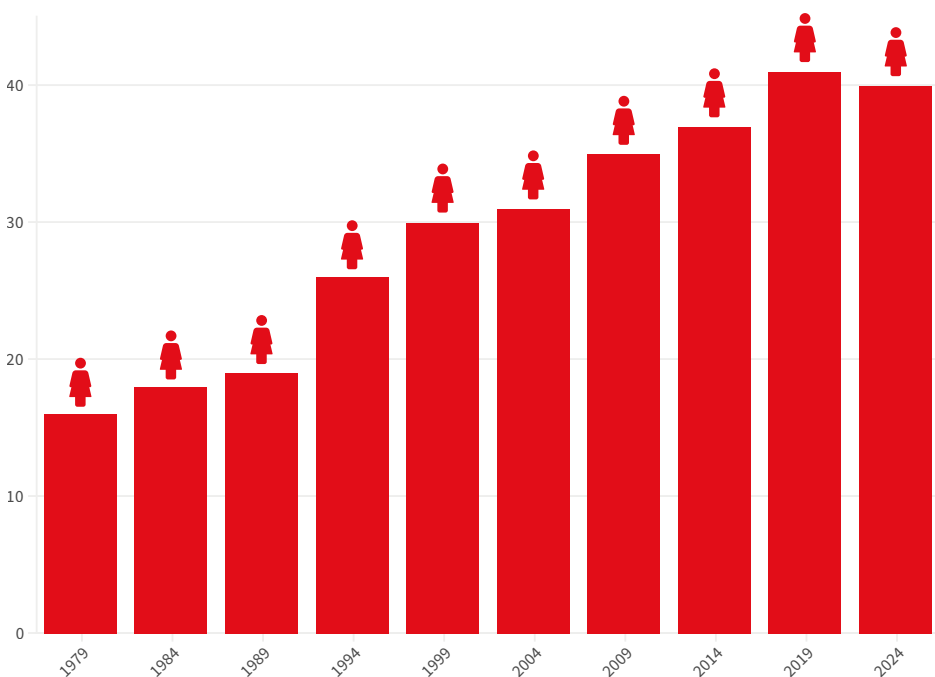
UE znacznie ułatwiła także przepływ pracowników i studentów przez zapewnienie wzajemnego uznawania przez szkoły wyższe i pracodawców kwalifikacji uniwersyteckich przyznanych w innych państwach członkowskich. Jest to możliwe dzięki wykraczającemu poza kraje Unii Europejskiej procesowi bolońskiemu (to w związku z nim dawne studia jednolite magisterskie zostały w większości przypadków podzielone na studia licencjackie i magisterskie), który zharmonizował strukturę szkolnictwa wyższego i ustanowił Europejski System Transferu i Akumulacji Punktów (ECTS). Jego głównym celem było stworzenie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (European Higher Education Area, EHEA). Obecnie należy do niego już 48 krajów.

Równość płci

Zasada równości kobiet i mężczyzn jest realizowana poprzez różne dokumenty unijne. Mimo że wciąż potrzeba działań na rzecz równouprawnienia, dzięki przepisom UE konieczne zmiany w niektórych obszarach są wprowadzane szybciej i skuteczniej. Np. równe traktowanie kobiet i mężczyzn w dziedzinie zabezpieczenia społecznego, w tym na wypadek niepełnosprawności, choroby, bezrobocia i starości; równe traktowanie mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług (np. kosztów związanych z ciążą nie należy uwzględniać przy obliczaniu składek ubezpieczeniowych); równe traktowanie w zakresie dostępu do zatrudnienia, awansu zawodowego oraz warunków pracy; równe wynagradzanie za jednakową pracę.

Odsetek kobiet wybranych do Parlamentu Europejskiego (1979-2024):

Kobiety na najwyższych stanowiskach w Parlamencie Europejskim:

Przewodniczący/a

Wiceprzewodniczący/a: 6 / 14

Kwestorzy/Kwestorki: 3 / 5

Przewodniczący/a komisji: 6 / 20

Przewodniczący/a podkomisji: 1 / 4

Źródło: dane Biuro Analiz Parlamentu Europejskiego (stan na 8.03.2024 r.)

Ochrona pracowników i pracowniczek

Mimo że UE ma ograniczony wpływ na system zabezpieczenia społecznego w państwach członkowskich, to poprzez odpowiednie dokumenty zapewnia brak dyskryminacji i określa pewne ogólne normy, np. wspólne normy ochrony pracowników/czek, w tym tydzień pracy w wymiarze maksymalnie 48 godzin, cztery tygodnie corocznego płatnego urlopu, prawo do przerwy na odpoczynek w godzinach pracy, a także przepisy dotyczące pracy nocnej. Określono także ogólne zasady dotyczące minimalnych wymogów w dziedzinie bezpieczeństwa i zdrowia oraz minimalne obowiązki pracowników/czek i pracodawców/czyń (np. ochrona przed narażeniem na działanie czynników rakotwórczych podczas pracy).

Ochrona konsumentów i konsumentek

Korzyści, które daje nam członkostwo Polski w UE, można dostrzec w codziennych sytuacjach, w których występujemy jako konsumenci i konsumentki. Kiedy robicie zakupy przez Internet i uznacie, że zamówiony produkt nie spełnia Waszych oczekiwań, możecie go zwrócić w ciągu 14 dni i otrzymać zwrot pieniędzy; w czasie podróży różnymi środkami transportu macie prawo do informacji w czasie rzeczywistym oraz rekompensaty, jeśli podróż zostanie odwołana lub opóźniona. A kiedy przebywacie w innym kraju członkowskim UE, opłaty roamingowe za połączenia, wiadomości tekstowe i transfer danych nie mogą być naliczane.

RODO (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)

Dzięki członkostwu w UE obywatele i obywatelki Polski podlegają przepisom dotyczącym ochrony danych i prywatności. UE wprowadziła przepisy RODO, aby zapewnić wszystkim obywatelom i obywatelkom państw członkowskich większą kontrolę nad ich danymi osobowymi. Mimo że zwykle kwestie związane z RODO generują więcej działań administracyjnych, to dzięki nim nikt nie może wykorzystywać naszych danych bez naszej zgody i wiedzy.

Ochrona środowiska i klimatu

Kojarzycie mapy Europy, na których polskie miasta wyróżniają się jako te, w których powietrze ma najgorszą jakość? Proces integracji europejskiej objął działania związane ze środowiskiem dopiero pod koniec lat 80. XX w., ale stopniowo zyskują one na znaczeniu. Unijne regulacje mobilizują państwa członkowskie do podejmowania działań na rzecz czystszej powietrza (np. poprzez unijne normy jakości powietrza), ochrony przyrody (np. poprzez przepisy dotyczące ochrony siedlisk) czy monitorowania substancji, które mogą być szkodliwe (np. dyrektywa REACH o chemikaliach).

Dodatkowo, biorąc pod uwagę zagrożenia wynikające ze zmian klimatu, Unia Europejska wyznaczyła sobie ambitny cel, aby do 2050 r. stać się neutralną emisyjnie. Oznacza to radykalne ograniczenie emisji gazów cieplarnianych oraz absorbowanie tych emisji, których nie jesteśmy w stanie wyeliminować. Wymaga to wysiłku wielu branż gospodarki, szczególnie tych, które emitują najwięcej (energetyka, transport, przemysł, budynki i rolnictwo), ale także od każdego obywatela i obywatelki UE.

Normy jakości i bezpieczeństwa

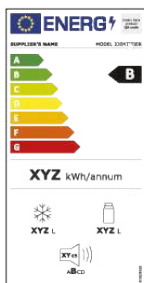
Europejskie Znaki Jakości

Oznakowanie CE jest znakiem bezpieczeństwa wskazującym, że produkt jest zgodny z normami UE w zakresie zdrowia, bezpieczeństwa i ochrony środowiska.

Oznakowanie ekologiczne UE jest przyznawane produktom i usługom przyjaznym dla środowiska. Jest to dobrowolny system, który został wprowadzony w 1980 r. przepisami UE.

Etykieta energetyczna UE informuje o tym, jak energooszczędne jest dane urządzenie w skali od A do G. Klasa A (zielona) jest najbardziej energooszczędna, a klasa G (czerwona) – najmniej. 1 marca 2021 r. wprowadzono zupełnie nową wersję tej etykiety dla niektórych kategorii produktów (lodówek, zamrażarek, zmywarek, pralek i telewizorów). Etykiety dla innych produktów zostaną wprowadzone w najbliższych latach.

Unijne logo produkcji ekologicznej wskazuje, że dany produkt jest zgodny z przepisami UE dotyczącymi rolnictwa ekologicznego. W przypadku przetworzonych produktów oznacza to, że co najmniej 95 proc. składników rolnych pochodzi z rolnictwa ekologicznego.

Trzy unijne znaki jakości wskazują na cechy produktów spożywczych wynikające z obszaru geograficznego, na którym są produkowane, z ich tradycyjnego składu lub metody produkcji.

Źródło: https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/pl/HOW_IS_THE_EU_RELEVANT_TO_YOUR_DAILY_LIFE.html

Polityka UE w zakresie bezpieczeństwa żywności oraz powiązane działania koncentrują się na czterech głównych obszarach ochrony:

Higiena żywności: przedsiębiorstwa spożywcze, od gospodarstw po restauracje, muszą przestrzegać unijnego prawa żywnościowego – również te firmy, które importują żywność do UE.

Zdrowie zwierząt: dzięki kontrolom i środkom sanitarnym dotyczącym zwierząt dzikich, domowych i gospodarskich monitoruje się i zwalcza choroby, a także śledzi przemieszczanie wszystkich zwierząt gospodarskich.

Zdrowie roślin: dzięki wykrywaniu i zwalczaniu szkodników na wczesnym etapie nie dopuszcza się do ich rozprzestrzeniania i zapewnia zdrowe nasiona.

Zanieczyszczenia i pozostałości: dzięki monitoringowi żywność i pasza są wolne od zanieczyszczeń. Do krajowych i importowanych produktów spożywczych i paszowych zastosowanie mają maksymalne dopuszczalne limity.

Źródło: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/food-safety_pl

TWOJE PROPOZYCJE KORZYŚCI Z CZŁONKOSTWA W UE:

Karta Praw Podstawowych pod lupą

„Narody Europy, tworząc między sobą coraz ściślejszy związek, są zdecydowane dzielić ze sobą pokojową przyszłość opartą na wspólnych wartościach.

Świadoma swego duchowo-religijnego i moralnego dziedzictwa, Unia jest zbudowana na niepodzielnych, powszechnych wartościach godności ludzkiej, wolności, równości i solidarności; opiera się na zasadach demokracji i państwa prawnego. Poprzez ustanowienie obywatelstwa Unii oraz stworzenie przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości stawia jednostkę w centrum swych działań (...)*

Z Preambuły Karty Praw Podstawowych UE

***Sformułowanie „dziedzictwo duchowo-religijne i moralne”**

stało się kwestią sporną w czasie prac nad treścią Karty. Włączeniu odniesienia do religii sprzeciwili się zwłaszcza delegaci francuscy, podkreślając, że Francja jest krajem świeckim, a ponadto – ich zdaniem – UE nie potrzebuje żadnych transcendentálnych odniesień. Sytuacja okazała się bardzo skomplikowana, gdyż w opozycji do Francuzów było kilku konserwatywnych delegatów z innych państw, dla których wątek religijny był kluczowy i konieczny do zaakceptowania treści dokumentu. Komitet Przewodniczących znalazł rozwiązanie tego konfliktu – postanowiono zastosować dwie wersje tłumaczenia tekstu. W większości wersji językowych pominięto słowo „religijny”, a w tekście w języku niemieckim angielskie wyrażenie „duchowy” zostało przetłumaczone jako „duchowo-religijny”.

„Karta to nasz kompas. Wskazuje drogę, którą należy podążać i nie pozwala nam zejść na manowce”.

VERA JOUROVÁ

wiceprzewodnicząca Komisji Europejskiej w latach 2019–2024,
odpowiedzialna za wartości i transparentność

Dlaczego stworzono Kartę?

Integracja europejska rozpoczęła się od współpracy gospodarczej. W założeniu nie miała zajmować się prawami podstawowymi. Tę tematykę podejmowała istniejąca od 1949 r. Rada Europy. To w jej ramach w 1950 r. podpisano Konwencję Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (jej sygnatariuszami są zresztą wszystkie państwa członkowskie UE). Z czasem okazało się jednak, że pogłębiająca się integracja ingeruje w prawa obywateli i obywaterek. Tymczasem wspólne instytucje stanowiące prawo nie były stronami Konwencji Praw Człowieka, co mogło prowadzić do naruszeń praw. Ich obronę wzięł na siebie głównie Trybunał (wydając kolejne orzeczenia) i Parlament Europejski (od 1979 r. wybierany w powszechnych wyborach). Od połowy lat 80. XX w. w traktatach, w ramach kolejnych reform, zaczęły się także pojawiać odwołania do praw podstawowych. Jednak bardzo długo brakowało spisanych, obowiązują-

Prawa podstawowe są prawami i wolnościami przysługującymi każdej osobie w Unii Europejskiej. Są takie same, niezależnie od tego, skąd pochodzisz, w co wierzysz oraz w jaki sposób żyjesz.

Prawa te egzekwują istotne zasady, takie jak godność, uczciwość, szacunek i równość. Określają standardy dotyczące tego, jak obecnie żyjemy i pracujemy w Europie.

Prawa podstawowe stanowią centralny element projektu europejskiego. Unia Europejska zawarła je w swojej Karcie Praw Podstawowych. Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej została utworzona, by je wspierać i chronić.

cego katalogu praw, który byłby czytelny dla obywateli i przybliżał Unię Europejską do przeciętnego człowieka.

Jak powstała Karta Praw Podstawowych?

W 1999 r., na posiedzeniu Rady Europejskiej w Kolonii (w trakcie niemieckiej prezydencji, która lobbowała za ochroną praw), zdecydowano, że w historii Unii Europejskiej nadszedł czas na spisanie w stosownej Karcie obowiązujących praw podstawowych, które dotąd były rozproszone w wielu aktach prawnych. Za przygotowanie tekstu miało odpowiadać specjalne, innowacyjne ciało, które później nazwało się Konwentem. Dzięki przyjęciu takiego rozwiązania Karta nie powstała w zaciszu gabinetów unijnych technokratów czy wyłącznie w gronie przedstawicieli rządów państw członkowskich. Stworzyło ją zgromadzenie, w którego skład wchodziłi przedstawiciele państw i rządów UE (po jednym z każdego państwa, czyli 15 osób), członkowie parlamentów krajowych (po dwie osoby z każdego kraju – 30 osób), 16 posłów do Parlamentu Europejskiego oraz przedstawiciel przewodniczącego Komisji Europejskiej. Obserwatorami prac byli przedstawiciele unijnego Trybunału oraz Rady Europy. Swoje uwagi mogły przedstawiać m.in. państwa kandydujące do UE (w tym Polska), a także unijne organy, organizacje społeczne i eksperci.

Zasadniczo prace Konwentu były jawne.

Prace rozpoczął w grudniu 1999 r., a zakończył w październiku 2000 r.

Na szczycie Rady Europejskiej w Nicei, 7 grudnia 2000 r., swoje podpisy pod Kartą Praw Podstawowych złożyła przewodnicząca Parlamentu Europejskiego, Nicole Fontaine (dopiero druga w historii przewodnicząca Parlamentu po Simone Veil), przewodniczący Komisji Europejskiej, Romano Prodi, oraz prezydent Francji, Jacques Chirac, w imieniu Rady Unii Europejskiej. Tym samym Karta została uroczystie ogłoszona, ale nie była jeszcze dokumentem prawnie wiążącym. To miało się dopiero rozstrzygnąć.

CZY WIESZ, ŻE...

Formułę Konwentu wykorzystano w trakcie prac nad Traktatem ustanawiającym Konstytucję dla Europy. Od czasu Traktatu z Lizbony jest on także elementem procedury reformy unijnych traktatów.

Jak myślisz, dlaczego musiało upłynąć aż 9 lat, by Karta weszła w życie?

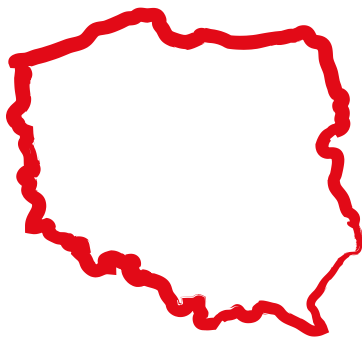
Z jednej strony podpisany 26 lutego 2001 r. Traktat z Nicei był dla zwolenników Karty porażką – nie przyznawał jej mocy wiążącej. Z drugiej strony był pierwszym krokiem do nadania jej mocy prawnej. Załączona do niego deklaracja zapowiadała bowiem dalszy ciąg dyskusji o przyszłości UE, która miała objąć m.in. przyszły status Karty Praw Podstawowych. Z kolei zgodnie z Deklaracją w sprawie przyszłości UE, przyjętą przez unijnych przywódców w Laeken w grudniu 2001 r., ustanowiono Konwent w sprawie przyszłości UE, który zdecydował, że Karta znajdzie się w Traktacie ustanawiającym Konstytucję dla Europy jako jego część II. Proces ratyfikacji tego dokumentu został jednak zatrzymany w 2005 r., gdyż niektóre państwa nie ratyfikowały Traktatu (m.in. Holandia i Francja). Ostatecznie Karta wraz z poprawkami została ogłoszona ponownie w Strasburgu 12 grudnia 2007 r. i stała się częścią Traktatu z Lizbony, który wszedł w życie 1 grudnia 2009 r. Zakończyło to etap ożywionych dyskusji nad przyszłością procesu integracji europejskiej.

Karta wywoływała i wywołuje wiele sporów i kontrowersji. Warto wspomnieć o kilku z nich.

- ★ zasadniczy spór dotyczył tego, czy nadać Kartcie prawnie wiążący charakter. W trakcie tworzenia Karty w 2000 r. przeciwnych temu było kilka krajów, np. Zjednoczone Królestwo, Dania, Finlandia, Holandia, Irlandia, Szwecja;
- ★ w trakcie prac nad Kartą Brytyjczycy, Irlandczycy i Szwedzi sprzeciwiali się zbyt szerokiemu ujmowaniu w Kartcie praw socjalnych. Pierwsi dlatego, że cenili swoje liberalne rozwiązania, a ostatni dlatego, że chcieli ochronić swoje wyższe standardy socjalne;
- ★ partie prawicowe wyraziły sceptycyzm wobec pogłębiania integracji, traktując je jako zagrożenie dla państw narodowych i ograniczenie ich suwerenności. Z tego punktu widzenia ugrupowania te krytkowały wybrane postanowienia Karty.

Polska a Karta Praw Podstawowych

Przed ratyfikacją Traktatu z Lizbony Polska przystąpiła do tzw. protokołu brytyjskiego (Protokołu 30 do tego traktatu), w którym Brytyjczycy w szczególności wyrażali zastrzeżenia do praw socjalnych zawartych w IV tytule Karty, w części zatytułowanej *Solidarność*. Polska dołączyła też do Traktatu z Lizbony Deklarację 61 (precyzującą swobodę państw

członkowskich do stanowienia prawa, m.in. w zakresie moralności publicznej i prawa rodzinnego) oraz Deklarację 62 (w niej z kolei Polska przypomina, że *w pełni szanuje prawa społeczne i pracownicze ustanowione prawem Unii Europejskiej, w szczególności prawa potwierdzone w tytule IV Karty praw podstawowych Unii Europejskiej*). Zatem chociaż Karta Praw Podstawowych obowiązuje w naszym kraju (do niedawna groziło

nam nawet zablokowanie unijnych funduszy z powodu wątpliwości co do przestrzegania przez Polskę postanowień Karty), zakres jej stosowania w Polsce jest niejasny. Prawdopodobnie dopiero po kolejnych wyrokach sądowych i sprawach, w których obywatele i obywatelki będą powoływać się na Kartę, zakres jej stosowania zostanie doprecyzowany.

Jaki jest główny cel Karty?

Celem Karty, zgodnie z jej preambułą, jest uznanie i podkreślenie roli praw podstawowych, które zebrano w jednym dokumencie oraz w którym sprecyzowano obszary ochrony. Ma to służyć zapewnieniu jej przestrzegania przez instytucje UE i przez państwa członkowskie, kiedy stosują prawo UE.

Jakie treści zawiera Karta?

Karta składa się z 54 artykułów, zgrupowanych w 7 rozdziałów dotyczących godności, wolności, równości, solidarności, praw obywatelskich i wymiaru sprawiedliwości. W szczególności:

1.

Pierwszy rozdział, „Godność”, gwarantuje prawo do życia i zakazuje tortur, niewolnictwa, kary śmierci, praktyk eugenicznych i klonowania istot ludzkich.

2.

Drugi rozdział, „Wolności”, obejmuje m.in. prawo do wolności i bezpieczeństwa, prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, wolność myśli, sumienia i religii, wolność wypowiedzi i informacji, wolność gromadzenia się, prawo do prywatności i prawo do azylu.

3.

Trzeci rozdział, „Równość”, zawiera prawo do równości wobec prawa, zakaz dyskryminacji, także ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne lub społeczne, opinie polityczne lub wszelkie inne. Ten rozdział zawiera także prawa dziecka i prawa osób w podeszłym wieku.

4.

Czwarty rozdział, „Solidarność” obejmuje prawa społeczne i pracownicze, m.in. prawo do sprawiedliwych warunków pracy, ochrony w przypadku niezasadnionego zwolnienia z pracy, dostęp do opieki zdrowotnej i społecznej.

5.

Piąty rozdział, „Prawa obywatelskie”, zawiera m.in. prawo do dobrej administracji i prawo dostępu do dokumentów.

6.

Szósty rozdział, „Wymiar sprawiedliwości”, gwarantuje prawo do skutecznego środka prawnego i sprawiedliwego procesu, domniemanie niewinności i prawo do obrony oraz zasadę legalności oraz proporcjonalności czynów zabronionych zagrożonych karą i zasądzanych kar.

7.

Siódmy rozdział, „Postanowienia ogólne”, obejmuje przepisy dotyczące wykładni i stosowania Karty.

Zakres Karty jest bardzo szeroki: obejmuje ona prawa obywatelskie, polityczne, społeczne, ekonomiczne i kulturalne. Karta obejmuje również prawa tzw. trzeciej generacji, które obejmują ochronę danych osobowych, gwarancje w dziedzinie bioetyki oraz dostęp do dobrej administracji.

Generacje praw człowieka

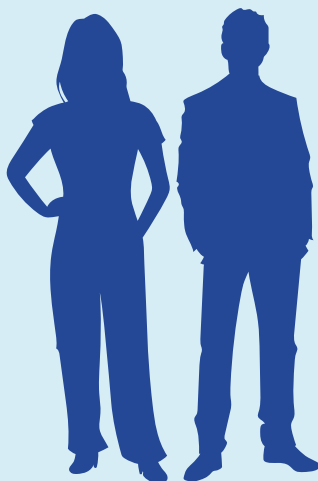
Pierwsza generacja praw człowieka zawiera prawa osobiste i polityczne, takie jak prawo do życia, do wolności i własności. Są to prawa podstawowe, niezbywalne i przyrodzone każdemu człowiekowi, niezależnie od tego, jaki stan prawny obowiązuje w danym państwie.

Prawa drugiej generacji to prawa społeczne, ekonomiczne i kulturalne zapewniające możliwość rozwoju fizycznego i duchowego, a także prawo do pracy i wynagrodzenia, prawo do nauki i do udziału w życiu kulturalnym.

Prawa trzeciej generacji to prawa kolektywne, solidarnościowe, które przysługują grupom społecznym, zbiorowościom, narodom. Należą do nich m.in. prawo do pokoju, do demokracji, do samostanowienia, do równości, do zachowania tożsamości, do czystego środowiska, do korzystania z wspólnego dziedzictwa ludzkości.

Prawa pierwszej generacji powinny być bezwzględnie przestrzegane, natomiast prawa drugiej i trzeciej generacji są realizowane w miarę materialnych możliwości państwa i sytuacji politycznej.

Współcześnie coraz częściej mówi się o czwartej generacji praw człowieka, która dotyczy praw dyskryminowanych grup mniejszościowych, np. osób z niepełnosprawnościami czy osób LGBT+.

W niektórych przypadkach Karta zastrzega jednak, że dane prawo doprecyzowuje ustawodawstwo unijne lub/i ustawodawstwo krajowe (np. w przypadku prawa do zawarcia małżeństwa czy prawa do korzystania z leczenia). Oznacza to, że w praktyce będziemy mieli do czynienia z różnymi rozwiązaniami w zależności od państwa. Jest to związane m.in. z faktem, że Unia Europejska ma kompetencje tylko w pewnych obszarach określonych w traktatach (patrz schemat funkcjonowania UE na wcześniejszych stronach), a Karta nie rozszerza

kompetencji Unii o kolejne obszary.

Są też takie zapisy, z których nie wynikają konkretne prawa, lecz stanowią raczej drogowskazy, którymi należy się kierować w prawodawstwie i działaniu instytucji, np. *Unia uznaje i szanuje prawo osób w podeszłym wieku do godnego i niezależnego życia oraz do uczestniczenia w życiu społecznym i kulturalnym; Unia uznaje i szanuje prawo osób niepełnosprawnych do korzystania ze środków mających zapewnić im samodzielność, integrację społeczną i zawodową oraz udział w życiu społeczności.*

Jakie instytucje wspierają przestrzeganie postanowień Karty?

- ★ Trybunał Sprawiedliwości UE: wyjaśnia treści Karty i tworzy orzecznictwo;
- ★ Inne instytucje UE, tj. Komisja Europejska, Parlament Europejski, Rada UE, Rada Europejska, Trybunał Obrachunkowy i Europejski Bank Centralny są zobowiązane do przestrzegania postanowień Karty;
- ★ Sądy krajowe: czuwają nad przestrzeganiem unijnego prawa;
- ★ Agencje UE, np. Frontex, Europol, Agencja ds. Azylu czy Agencja Praw Podstawowych dostarczają dane na temat przestrzegania praw podstawowych w instytucjach UE i państwach członkowskich;
- ★ Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich i Europejski Inspektor Ochrony Danych;
- ★ Niezależne krajowe instytucje i organy (np. w Polsce jest to Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich), które współpracują w egzekwowaniu praw jednostki w praktyce;
- ★ Organizacje społeczeństwa obywatelskiego: podnoszą świadomość prawną obywateli i obywaterek oraz pomagają im w uzyskaniu skutecznej ochrony sądowej;
- ★ Administracje krajowe i lokalne, w tym miasta oraz parlamenty i organy ścigania: współpracują w promocji i ochronie praw podstawowych oraz współtworzą sprzyjające otoczenie dla społeczeństwa obywatelskiego i obrońców praw człowieka.

Zawiera w jednym akcie prawnym podstawowe prawa obywateli i obywaterek oraz rezydentów i rezydentek UE oraz przypomina o zasadach demokracji i praworządności, w oparciu o które powstała UE.

6 RZECZY, KTÓRE WARTO WIEDZIEĆ O KARCIE PRAW PODSTAWOWYCH UE

Prawa zawarte w Kartie odnoszą się do osób fizycznych, prawnych oraz jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej.

Ma zastosowanie do instytucji (Komisji Europejskiej, Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady UE, Trybunału Sprawiedliwości UE, Europejskiego Trybunału Obrachunkowego oraz Europejskiego Banku Centralnego) i organów UE oraz państw członkowskich, kiedy stosują prawo UE.

Pomaga chronić prawa, gdyż jest prawnie wiążącym dokumentem, na który można się powołać przed organami i instytucjami UE, przed organami krajowymi, gdy stosują prawo Unii Europejskiej, w tym w postępowaniu przed sądem krajowym.

Karta ma moc równą unijnym traktatom. Dyrektywy i rozporządzenia (stojące niżej w hierarchii unijnych źródeł prawa) nie mogą naruszać jej zapisów. A to właśnie dyrektywy i rozporządzenia regulują wiele drobnych spraw w życiu codziennym Europejczyków. Również przepisy krajowe, które służą realizacji unijnego prawa w krajach członkowskich (np. kiedy polska ustawa wdraża unijną dyrektywę), muszą być zgodne z Kartą.

Została ogłoszona w 2000 r., a weszła w życie 1 grudnia 2009 r. wraz z Traktatem Lizbońskim i odtąd obowiązuje.

Karta Praw Podstawowych a Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

Przyjęta w 1950 r. Europejska Konwencja Praw Człowieka to dzieło Rady Europy, która wraz z Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (ETPCz) tworzy jeden z najskuteczniejszych regionalnych systemów ochrony praw człowieka.

Karta bezpośrednio odnosi się do Konwencji w art. 52 ust. 3. Stwierdza, że jeśli Karta i Konwencja mówią o tych samych prawach, to prawa zapisane w Karcie należy rozumieć tak, jak prawa przyznane przez Konwencję. Dodano jednak, że Unia Europejska może przyznawać ochronę w szerszym zakresie. Z kolei w art. 53 czytamy, że Karta nie ogranicza i nie narusza praw człowieka i podstawowych wolności, które znajdują się w międzynarodowych konwencjach, których stroną jest Unia Europejska lub wszystkie państwa członkowskie (w szczególności w Konwencji Praw Człowieka).

Karta wykracza poza Konwencję Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, bo rozszerza katalog praw człowieka o nowe prawa, tj. prawo do ochrony środowiska, prawa osób starszych, prawo do azylu, a nawet prawo do założenia firmy. Karta zawiera też prawa uwzględniające współczesne wyzwania etyczne czy technologiczne, np. w obszarze biotechnologii.

Podkreśla potrzebę ochrony różnorodności ludzi niezależnie od ich pochodzenia etnicznego, religii, orientacji seksualnej lub z jakiegokolwiek innego względu.

Źródłem inspiracji dla praw zawartych w Karcie są również prawa zawarte w Europejskiej Karcie Społecznej – przyjętej przez Radę Europy w 1961 r. i uzupełnionej w 1996 r. – oraz prawa i zasady wywodzące się ze wspólnych tradycji konstytucyjnych państw członkowskich UE. Karta bazuje też na innych międzynarodowych konwencjach dotyczących praw człowieka, a także zasadach wyinterpretowanych przez Trybunał Sprawiedliwości UE z ogólnych zasad prawa unijnego.

A Ty, co sądzisz o Karcie Praw Podstawowych?

Czy słyszałeś/słyszałaś o jej istnieniu i jej znaczeniu? Jeśli tak, to super! Należysz do 50% badanych, którzy w badaniu opinii publicznej udzielili odpowiedzi twierdzącej (Eurobarometr, 2019).

Jeśli Twoim zdaniem zebranie katalogu praw jednostki w jednym prawie wiążącym dokumencie, na który można się powołać w sądach, to supernarzędzie wzmacniające ochronę również i TWOICH praw, to możesz dołączyć do grona organizacji społeczeństwa obywatelskiego promujących ochronę praw podstawowych i wartości UE. Warto wiedzieć, że Komisja Europejska uruchomiła na takie działania środki w wysokości 1,55 mld euro na 7 lat w ramach nowego programu „Obywatele, Równość, Prawa i Wartości”, wynikającego z przyjętej w 2020 r. Strategii wdrażania Karty.

CALL TO ACTION!

Co możesz zrobić, gdy Karta Praw Podstawowych jest łamana?

Czym są działania strażnicze i rzecznicze?

W państwie demokratycznym władza podlega kontroli na wielu poziomach. Jednym z podstawowych elementów jest gwarantowana przez polską konstytucję działalność państwowych organów kontroli, takich jak m.in. Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka czy Najwyższa Izba Kontroli.

W wielu krajach (także w Polsce) oprócz specjalnie powołanych do celów kontrolnych instytucji, działalność strażniczą prowadzą także organizacje pozarządowe (tzw. watchdog organizations), grupy nieformalne czy przedstawiciele

mediów. Śledzą działania instytucji publicznych, aby czuwać nad ich transparentnością, zgodnością z konstytucją oraz innymi przepisami. Strażnicy (czyli osoby zajmujące się działaniami strażniczymi) sprawdzają, czy nie są łamane prawa człowieka, a także zasady praworządności oraz etyki. Monitorują przebieg wydarzeń, analizują dane, zbierają informacje, aby dzięki zgromadzonym zasobom móc podejmować działania prowadzące do zmian – zwykle są to rozmowy i naciski na polityków, lobbowanie, korzystanie z przepisów prawa, uruchamianie procesów sądowych, a także prowadzenie informacyjnych i mobilizacyjnych kampanii społecznych.

Działania strażnicze podejmowane są w szeroko pojętym interesie publicznym w celu poprawy sytuacji i różnych aspektów życia całego społeczeństwa.

Organizacje strażnicze nie są nowym wynalazkiem. W Polsce tego typu organizacje zaczęły pojawiać się już w latach 80. XX w.! Wówczas główne obszary ich zainteresowania stanowiły kwestie ekologii i ochrony środowiska (Polski Klub Ekologiczny działał od 1980 r.) oraz praw człowieka (Komitet Helsiński – od 1982 r.).

Współcześnie działalność strażnicza jest znacznie bardziej rozwinięta i obejmuje także inne aspekty życia społecznego. Wzrosła również liczba organizacji zajmujących się tego typu działalnością. Do najbardziej rozpoznawalnych w Polsce należą m.in. Sieć Obywatelska Watchdog Polska czy Fundacja Panoptikon.

Chesz wiedzieć więcej?

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/LSU/?uri=CELEX:32019L1937>

ZASADY DZIAŁAŃ STRAŻNICZYCH

Działanie na rzecz dobra wspólnego

Mimo że „strażnikami/czkami” jest stosunkowo nieliczna grupa osób, to wszystkie te osoby podejmują działalność strażniczą w imieniu i na rzecz większej grupy – społeczności lokalnej czy społeczeństwa w ogóle. Nadrzędną wartością jest tutaj dobro wspólne, a kluczowym elementem działanie, które nie ogranicza się tylko do zebrania informacji czy monitorowania działalności władzy, ale przede wszystkim prowadzi do akcji, np. podjęcia rozmów czy negocjacji, uruchomienia kampanii itd.

Obiektywizm

Każda osoba zaangażowana w działalność strażniczą może mieć swoje poglądy, sympatie i preferencje, np. polityczne, jednak nie mogą mieć one wpływu na podejmowane działania. Podstawą działalności „strażników/czek” jest dążenie do obiektywnej prawdy, a wszystkie stawiane zarzuty muszą mieć potwierdzenie w faktach. Dlatego też te osoby, oprócz gromadzenia danych i materiału dowodowego, muszą dobrze znać przepisy prawa oraz metody i metodologie badań, aby stosować je w odpowiedni sposób.

Rzetelność

„Strażnicy/czki” muszą sprawdzać i weryfikować nie tylko działania kontrolowanych instytucji, ale także własne – pod kątem rzetelności prowadzenia procesów czy prawdziwości zebranych danych. Działania w organizacjach powinny być rozdzielane ze względu na posiadane doświadczenie i kompetencje, z troską o jak najwyższy poziom ich wykonania.

Jawność

Organizacje i osoby prowadzące działalność strażniczą muszą prowadzić swoje działania w sposób jawny, niebudzący wątpliwości natury etycznej.

DZIAŁANIA RZECZNICZE

Celem działań rzeczniczych jest systemowa zmiana, która jest możliwa dzięki wpływaniu na kształt prawa lub praktykę jego stosowania.

Każdy obywatel i każda obywatelka może prowadzić działalność rzeczniczą i stawać w obronie ważnych dla siebie spraw i wartości. Rzecznicy i rzeczniczki to nie tylko osoby przedstawiane w mediach – aktywiści i aktywistki organizujący protesty i demonstracje.

Każda osoba może włączyć się do oddolnych działań strażniczych i rzeczniczych w różnych obszarach lub je zapoczątkować i skupić się np. na prawach

człowieka, prawach obywatelskich, działalności na rzecz klimatu czy grup marginalizowanych. Podejmowanie działań rzeczniczych to działanie na rzecz zmiany społecznej!

Czym zatem jest działalność rzecznicza? Co można robić, aby działać na rzecz dobra wspólnego i wyznawanych wartości?

Formy działalności rzeczniczej to m.in.:

- ★ **Informowanie społeczeństwa o ich prawach** – większość z nas nie otrzymała edukacji prawniczej, nie każda osoba interesuje się taką tematyką, dlatego często zdarza się, że ludzie nie znają swoich praw. Ta niewiedza może prowadzić do wielu problemów i nadużyć. Dlatego tak ważne są działania rzecznicze w tym aspekcie.
- ★ Ponadto znajomość swoich praw jest podstawą do tego, co nazywamy **samorzecznictwem**, czyli stania na straży swoich praw i wypowiedania się publicznie w swoim imieniu (np. gdy osoby z niepełnosprawnościami wypowiadają się na temat niepełnosprawności).
- ★ **Edukacja** – to element, który wiąże się z informowaniem, ale ma bardziej złożony charakter. Edukacja i podnoszenie świadomości są niezwykle istotne w rzecznictwie, gdyż pomagają zrozumieć pewne procesy czy dostrzec problemy, o których wcześniej nie myśleliśmy, np. dotyczące grupy mniejszościowej, do której nie należymy.
- ★ **Badania** – to podstawa działań rzeczniczych; zbieranie i analiza danych pomagają w argumentacji i mogą stanowić materiał dowodowy na poparcie naszych tez i proponowanych rozwiązań.
- ★ **Kampanie społeczne** – to jeden ze sposobów na dotarcie do szerokiego grona odbiorców. Oprócz danych, na których powinny opierać się działania, w kampanii ważna jest też kreatywność przekazu (i jego forma dostosowana do grupy docelowej) oraz element emocjonalny, czyli to, co „poruszy” odbiorców i odbiorczynię.

Co jeszcze można robić jako rzecznik/rzeczniczka? Tworzyć petycje, wysyłać pisma do organów władzy, brać udział w konsultacjach społecznych, angażować się w działalność organizacji rzeczniczych, tworzyć koalicje.

Jak TY możesz wspierać przestrzeganie Karty Praw Podstawowych? Przygotowaliśmy checklistę działań, które możesz podjąć!

Wiesz, czym jest Karta Praw Podstawowych.

Wiesz, na czym polegają działania rzecznicze i strażnicze.

Działania, które możesz podjąć bez wsparcia instytucji, jeżeli chcesz być aktywnym obywatelem/obywatelką każdego dnia:

Bądź świadomym uczestnikiem/świadomą uczestniczką życia społecznego. Obserwuj, analizuj to, co dzieje się wokół Ciebie.

Włącz krytyczne myślenie! Nie daj się zmanipulować, sprawdzaj informacje, które do Ciebie docierają.

Poszerzaj wiedzę i dziel się nią z innymi – to bardzo ważny element działalności strażniczej i rzeczniczej.

Zaangażuj się w istniejące inicjatywy – jeśli masz chęć i możliwość, włącz się w działania istniejących grup lub organizacji działających na interesującym Cię polu.

Założ swoją organizację lub grupę nieformalną – nie znalazłeś/nie znalazłaś organizacji działającej w ważnym dla Ciebie obszarze? Załóż ją! To oczywiście wymaga więcej czasu i zaangażowania, ale może w Twoim otoczeniu są osoby, które też chciałyby się zaangażować w takie działania?

Wspieraj innych aktywistów i aktywistki – czasem podanie informacji dalej, udostępnienie posta czy przyklejenie plakatu może być punktem zwrotnym w działaniach!

Angażuj się online – możesz podpisywać petycje, uczestniczyć w webinarach i szkoleniach, przysyłać tekst Karty Praw Podstawowych,

wspierać finansowo konkretne organizacje i działania.

» Zabieraj głos! Mów o problemach, nagłaśnij przypadki łamania praw, stawaj w obronie tych, którzy sami nie mogą się bronić.

Jeśli podejrzewasz, że prawa Twoje (lub innej osoby, grupy) zostały naruszone, możesz skorzystać z poniższych narzędzi, które podpowiedzą Ci także, do jakich pozasądowych instytucji zwrócić się o pomoc. Na straży Karty stoją takie instytucje jak: polski Rzecznik Praw Obywatelskich i Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka czy Pełnomocnik Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych:

https://e-justice.europa.eu/583/PL/does_the_charter_apply_to_my_case

https://e-justice.europa.eu/459/PL/fundamental_rights_interactive_tool

Możesz dochodzić swoich praw na drodze sądowej:

» W określonych sytuacjach, jeśli Twoje prawa podstawowe są naruszane przez unijny akt prawny, możesz zwrócić się ze skargą do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

» Komisja Europejska może zaskarżyć do Trybunału państwo, które nie wywiązuje się ze swoich zobowiązań (w tym dotyczących praw podstawowych). Osoby indywidualne mogą informować Komisję o takich sytuacjach.

» Jeśli Twoje prawo podstawowe zostało naruszone przez polską instytucję, możesz zwrócić się do polskiego sądu.

Organy publiczne w państwach członkowskich – zarówno ustawodawcze, wykonawcze, jak i sądowe – są związane postanowieniami Karty wyłącznie podczas wdrażania prawa UE, w szczególności podczas stosowania rozporządzeń lub decyzji bądź wdrażania dyrektyw UE. W oparciu o wskazówki Trybunału Sprawiedliwości sędziowie w państwach członkowskich są uprawnieni do zapewnienia poszanowania Karty przez państwa członkowskie jedynie podczas wykonywania prawa UE.

Jeżeli sytuacja nie dotyczy prawa UE, egzekwowanie praw podstawowych należy do organów krajowych, w tym sądów. W sytuacjach, do których Karta nie ma zastosowania, prawa podstawowe są w dalszym ciągu gwarantowane na szczeblu krajowym zgodnie z krajowymi systemami konstytucyjnymi. Państwa członkowskie dysponują rozbudowanymi przepisami krajowymi w zakresie praw podstawowych, których poszanowanie gwarantują sądy krajowe.

Wszystkie państwa członkowskie, niezależnie od swoich zobowiązań na mocy prawa UE, zaciągnęły zobowiązania w ramach Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. W konsekwencji osoby fizyczne mogą – jako środek ostateczny i po wyczerpaniu wszystkich środków ochrony prawnej dostępnych na szczeblu krajowym – wnosić skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w sprawie pogwałcenia przez państwo członkowskie praw podstawowych zagwarantowanych Europejską Konwencją Praw Człowieka.

Źródło: Europejski portal e-sprawiedliwość – Sądy krajowe i inne organy pozasądowe (europa.eu)

Bibliografia i przydatne linki

INTEGRACJA EUROPEJSKA

Jean Monnet, *Wspomnienia*, Warszawa 2015

Robert Schuman, *Dla Europy*, Kraków 2003

Anna Radwan (red.), *Schuman i jego Europa*, Warszawa 2015

https://schuman.pl/wp-content/uploads/2019/01/SCHUMAN_PUBLIKACJA.pdf

Victoria Martín de la Torre, *Europa – skok w nieznaną*, Warszawa 2022

Geneza integracji europejskiej

<https://www.youtube.com/watch?v=MLrL6WRBHPw>

Deklaracja Schumana

<https://www.youtube.com/watch?v=c0dsdgpFjGo>

Podpisanie Traktatu EWWiS

<https://audiovisual.ec.europa.eu/en/video/I-119586>

Podpisanie Traktatów Rzymskich

<https://audiovisual.ec.europa.eu/en/video/I-001662>

POLSKA A UE

Zbigniew M. Doliwa-Klepacki, *Integracja europejska (po zakończeniu negocjacji Polski z UE)*, Białystok 2003

Prezydent Lech Kaczyński podpisuje Traktat Lizboński

<https://audiovisual.ec.europa.eu/en/video/I-063268>

KARTA PRAW PODSTAWOWYCH

Filip Jasiński, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej*, Warszawa 2003

Łukasz Bojarski, Dieter Schindlauer, Katrin Wladasch, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej jako żywy instrument. Podręcznik dla prawników.* : Instytut Prawa i Społeczeństwa INPRIS, Ośrodek Badań Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych. Warszawa 2014

https://www.inpris.pl/fileadmin/user_upload/documents/KPP/e-book_Karta_Praw_Podstawowych_Unii_Europejskiej_jako_zywy_instrument_NGO.pdf

Andrzej Wróbel (red), *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej Komentarz*, : C.H. Beck, Warszawa 2020

Synteza Parlamentu Europejskiego na temat Karty Praw Podstawowych
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/010106/04A_FT\(2013\)010106_PL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/010106/04A_FT(2013)010106_PL.pdf)

Broszura Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej na temat Karty
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-eu-charter-in-poland_pl.pdf

Portal Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej na temat Karty
<https://fra.europa.eu/pl/eu-charter>

Omówienie kolejnych części Karty (Europejska Agencja Praw Podstawowych)
<https://www.youtube.com/watch?v=Fceik3nGkxM&list=PLZMjtrRo-5niNz3wU16hI0JsNVlhyZsabb>

Europejski portal e-sprawiedliwość na temat praw podstawowych
https://e-justice.europa.eu/581/PL/fundamental_rights

Wideo z podpisania Karty w 2000 roku
https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/signature-of-the-charter-of-fundamental-rights-during-the-european-council-nice-7-10-december-2000_EP104294

WOMOSĆ